

ئۇيغۇر خەلق ئەتىپىلىرى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق ئەتىپىلىرى

«ئۇيغۇر خەلق ئەتىپىلىرى» دەپ بىر قانچە قانۇننى
تەدبىر ھەيئىتى نەشرىگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئىككىنچى 2007 - يىلى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔民间趣闻.4: 维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. - 乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2007.1
ISBN 978-7-228-10844-2

I.维... II.维... III.维吾尔族 - 民间故事 - 作品集- 中国 - 维吾尔语 (中国少数民族语言) IV.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006062号

策 划: 阿布都热合满·艾白
艾合买提·伊明

责任编辑: 艾合买提·伊明
责任校对: 阿布列孜·阿巴斯
封面设计: 买买提·努比提

维吾尔民间趣闻 — 4 (维吾尔文)
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐解放南路348号 邮编: 830001)

新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷

880×1230毫米 32开本 2.5印张
2007年1月第1版 2007年1月第1次印刷
印数: 1-5000

ISBN 978-7-228-10844-2 定价: 4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي

ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس

مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى — 4

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى

(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348-نومۇر)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر، 1/32

باسما تاۋىقى: 2.5

2007 - يىل 1 - ئاي 1 - نەشرى

2007 - يىل 1 - ئاي 1 - بېسىلىشى

تىراژى: 5000 — 1

ISBN 978-7-228-10844-2

باھاسى: 4.50 يۈەن

مۆندەج

موللازەيدىن لەتپىلىرى

- 3 ..... كەمبەغەللەر دوزاختا يوق
- 3 ..... باينىڭ كۆز ئاغرىقى
- 4 ..... گۈلسىز خەلپەت
- 5 ..... تاڭگار بىلەن خاڭگار
- 6 ..... زىياپەتتە
- 7 ..... قارا ئايمۇ بارمىدۇ
- 8 ..... ئالۋان يىغىش
- 9 ..... قەرز تۆلەش
- 11 ..... ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ
- 13 ..... ئىمامنى ئوغرى ئەكېتىپتۇ
- 14 ..... ئىشتانسىز يۈرۈۋېرىدۇ
- 14 ..... ئەقلىڭىز يەتمەيدۇ
- 16 ..... قورساق ۋە بۇرۇن
- 18 ..... بۇ دۇئانى مەنلا قىلىۋېتەي
- 19 ..... جازا
- 21 ..... ئالتە پۇت

21 ..... ئالاھىدە چاپان

23 ..... يەنە بىر ئۆلتۈرۈۋېتەر

24 ..... چېنى چىقىپ كېتەمدىكىن دەپ قورقىمەن

24 ..... يانتاق ئەكىلىش

روزی قارىم لەتپىلىرى

27 ..... كانتۇ كاۋىسى

27 ..... قاپاق ئېسىپ قويماي دەپ

28 ..... تېرەن يەردىن چىقالمايدۇ

28 ..... «قىت - چۇھ!» دەمدىكىن دەپ

29 ..... بۇ يول نەگە بارىدۇ

29 ..... مەتمەن يوق

ئۇستا رازى لەتپىلىرى

32 ..... قورقۇتۇش

33 ..... قوينىڭ نامىزىنى چۈشۈرمەيدۇ

34 ..... ئۆمۈرلۈك ئاياغ

34 ..... قوشۇپ تىكىش

35 ..... بىگم نېمە يەيدۇ

سەلەي چاققان لەتپىلىرى

38 ..... ھاكىمنىڭ ئەقلى

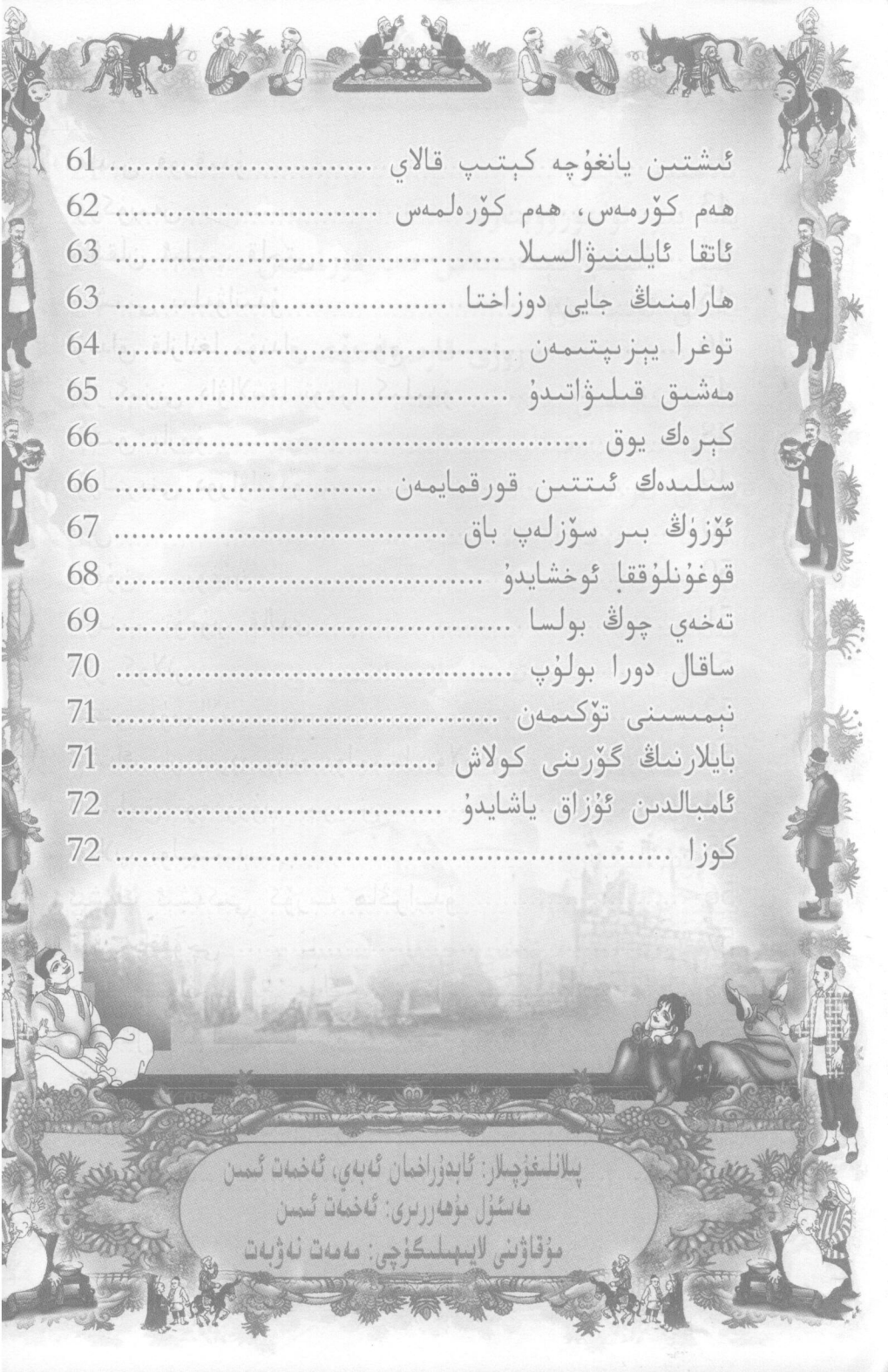
38 ..... دىدارىڭنى كۆرۈۋالسۇن

39 ..... قورسىقىمنى تويغۇزۇپ كېلەي

39 ..... دۇئا

40 ..... كۆرپە كۆيۈپ كەتمسۇن

- 41 ..... مەندىن قورقىدۇ
- 43 ..... ئۈركۈيمەن
- 44 ..... چاشقان ئېلىپ قاچتى
- 45 ..... چىشىنى بىلەۋاتىدۇ
- 46 ..... ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ
- 47 ..... كۆزىڭىزنى داۋالاشقا توغرا كېلىدۇ
- 48 ..... قېتىق بارمۇ
- 49 ..... ئۆزلىرىنى دوراۋاتىدۇ
- 50 ..... قىل
- 50 ..... قوغۇن - پوغۇن
- 51 ..... قازىنىم تۇغۇپ قالدى
- 52 ..... گۆر كولاش
- 52 ..... ئىتنى دۇمبالاش
- 53 ..... ئېشەك بار يەردە بېدە بولمىسا بولامدۇ
- 54 ..... ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش
- 55 ..... ئويلاپ بولمىدىم
- 56 ..... ئېشەك ئېشەكنى كۆرسە ھاڭرايدۇ
- 57 ..... قۇش باققۇچى
- 58 ..... دادىلىرىنىڭ ئورنى چوڭ
- 59 ..... بىر تال سامان
- 59 ..... ئۆستەڭدىن قانداق ئۆتكەنسەن
- 60 ..... مەنمۇ قېچىپ كەتكەن بولاتتىم
- 61 ..... تەرلىنىش

- 61 ..... ئىشتىن يانغۇچە كېتىپ قالاي
- 62 ..... ھەم كۆرمەس، ھەم كۆرەلمەس
- 63 ..... ئاتقا ئايلىنىۋالسلا
- 63 ..... ھارامنىڭ جايى دوزاختا
- 64 ..... توغرا يېزىپتىمەن
- 65 ..... مەشىق قىلىۋاتىدۇ
- 66 ..... كېرەك يوق
- 66 ..... سىلىدەك ئىتتىن قورقمايمەن
- 67 ..... ئۆزۈڭ بىر سۆزلەپ باق
- 68 ..... قوغۇنلۇققا ئوخشايدۇ
- 69 ..... تەخەي چوڭ بولسا
- 70 ..... ساقال دورا بولۇپ
- 71 ..... نېمىسىنى تۆكمەن
- 71 ..... بايلارنىڭ گۆرىنى كولاش
- 72 ..... ئامبالدىن ئۇزاق ياشايدۇ
- 72 ..... كوزا

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئابەي، ئاخىمات ئىمىن
 مەسئۇل مۇھەررىرى: ئاخىمات ئىمىن
 مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

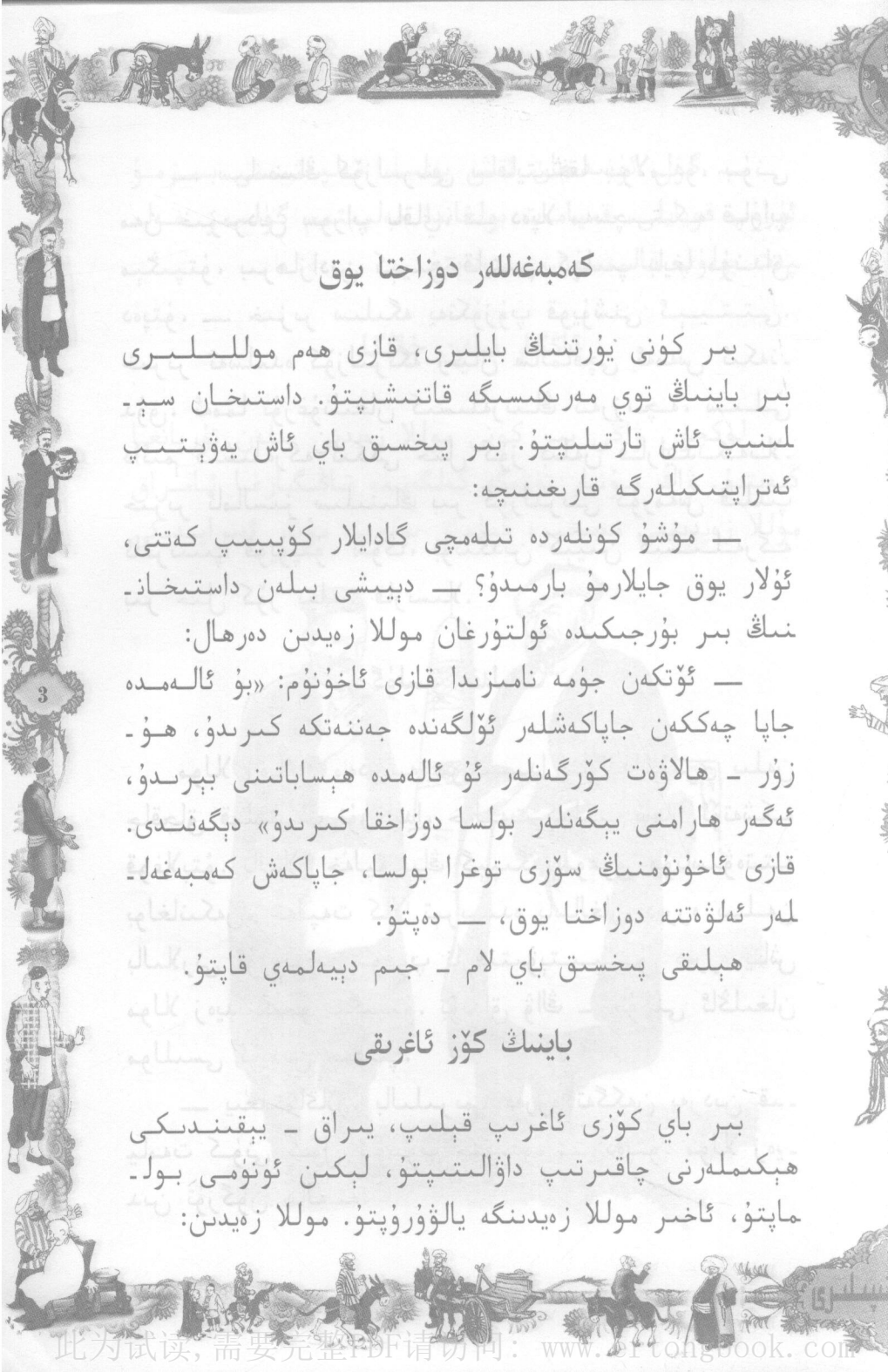

قىلىنغان.

تۇرپان، قۇمۇلدىكى ۋاڭ ئوردىلىرىدا قىزىقچى، گەپدانلارنى ئوردا خىزمەتچىسى قىلىش ئادىتى بولغاچقا، لۈكچۈندىكى ئەپرىدۇن ۋاڭ ئۇنى ئوردىغا چاقىرتىپ كەلگەن. موللا زەيدىن ئوردىدا داۋاملىق ۋاڭ - خوجىلارنى مەسخىرە قىلىدىغان لەتىپە - چاقچاقلارنى ئېيتقانلىقى ئۈچۈن ئوردىدىن سەككىز قېتىم قوغلانغان. توققۇزىنچى قېتىم ئوردىغا چاقىرتىلغاندا، ۋاڭ ئۇنى «شېرىن دۈشمە - نىم» دەپ ئاتىغان. ئەپرىدۇن ۋاڭ مەنچىڭ خانىغا تارتۇق ئېلىپ بېيجىڭغا بارغاندىمۇ، كېيىن قەشقەردە ۋاڭ بولغان. دىمۇ بۇ مەشھۇر خەلق قىزىقچىسىنى ئۆز يېنىدا بىللە ئېلىپ يۈرگەن. موللا زەيدىن قەشقەردە ئەپرىدۇن ۋاڭ بىلەن توققۇز يىل بىللە تۇرۇپ، 1860 - يىلى ئۆز يۇرتى لۈكچۈنگە قايتىپ كەلگەن، 1881 - يىلى ۋاپات بولغان.

موللا زەيدىن لەتىپىلىرىگە تۇرپان، پىچان ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئۆرپ - ئادىتى، تىل - شېۋە ئالاھىدىلىكى سىڭگەن بولۇپ، قويۇق يەرلىك تۈسكە ئىگە. ئۇنىڭ قىزىقارلىق لەتىپە - پاراڭلىرى يالغۇز پىچان، تۇرپان تەۋەسىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىغىمۇ كەڭ تارقالغان.

كەمبەغەللەر دوزاختا يوق

بىر كۈنى يۇرتنىڭ بايلىرى، قازى ھەم موللىلىرى بىر باينىڭ توي مەرىكسىگە قاتنىشىپتۇ. داستىخان سېلىنىپ ئاش تارتىلىپتۇ. بىر پىخسىق باي ئاش يەۋىتىپ ئەتراپتىكىلەرگە قارىغىنچە:

— مۇشۇ كۈنلەردە تىلەمچى گادايلار كۆپىيىپ كەتتى، ئۇلار يوق جايلارمۇ بارىدۇ؟ — دېيىشى بىلەن داستىخاننىڭ بىر بۇرجىكىدە ئولتۇرغان موللا زەيدىن دەرھال:

— ئۆتكەن جۈمە نامىزىدا قازى ئاخۇنۇم: «بۇ ئالەمدە جاپا چەككەن جاپاكەشلەر ئۆلگەندە جەننەتكە كىرىدۇ، ھۇ-زۇر - ھالاۋەت كۆرگەنلەر ئۇ ئالەمدە ھېساباتنى بېرىدۇ، ئەگەر ھارامنى يېگەنلەر بولسا دوزاخقا كىرىدۇ» دېگەنىدى. قازى ئاخۇنۇمنىڭ سۆزى توغرا بولسا، جاپاكەش كەمبەغەللەر ئەلۋەتتە دوزاختا يوق، — دەپتۇ.

ھېلىقى پىخسىق باي لام - جىم دېيەلمەي قاپتۇ.

باينىڭ كۆز ئاغرىقى

بىر باي كۆزى ئاغرىپ قېلىپ، يىراق - يېقىندىكى ھېكىملەرنى چاقىرتىپ داۋالتىپتۇ، لېكىن ئۈنۈمى بولماپتۇ، ئاخىر موللا زەيدىنگە يالۋۇرۇپتۇ. موللا زەيدىن:

— سىلنىڭ كۆزلىرىنى ساقايتىشقا بولامدۇ، بۇنى مەن خىزىردىن سوراپ باقاي، — دەپلا مەسچىتكە قاراپ مېڭىپتۇ، بىرھازادىن كېيىن قايتىپ كېلىپ بايغا مۇنداق دەپتۇ، — خىزىر سىلگە يەتكۈزۈپ قويۇشنى ئېيتتى. خىزىر ئەسلىدە كۆزلىرىگە زىيان سالماقچى ئەمەس ئىكەن. دۇق، ئەمما نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ ئەرەزچە، سىلى دائىم كىشىلەرگە ئىككى خىل كۆز بىلەن قارايدىكەنلا. خىزىر ئامالسىز سىلنىڭ بىر كۆزلىرىنى كۆرمەس قىلىپ ئاغرىتىپ قويۇپتۇ. شۇڭا، بۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەرگە بىر خىل كۆز بىلەن قارىسلا.

گۈلسىز خەلپەت

موللا زەيدىن مەدرىسە ھويلىسىدا ساۋاقداشلىرى بىلەن چاقچاق قىلىشىپ تۇرغاندا، خەلپەت كېلىپ ناماز ئۆتەشكە قوغلاپتۇ. بالىلار خەلپەتنىڭ گېپىگە سوغۇق مۇناسىۋەتتە بولغانىكەن، خەلپەت كالا تېرىسىدە ياسالغان دەررە بىلەن بالىلارنى ئۇرۇپ — سوقۇپ تارقىتىۋېتىپتۇ. دەررە ياش موللا زەيدىنگىمۇ تېگىپتۇ. بۇنداق ۋاڭ — چوڭنى ئاڭلىغان موللىسى ئۆيىدىن چىقىپ:

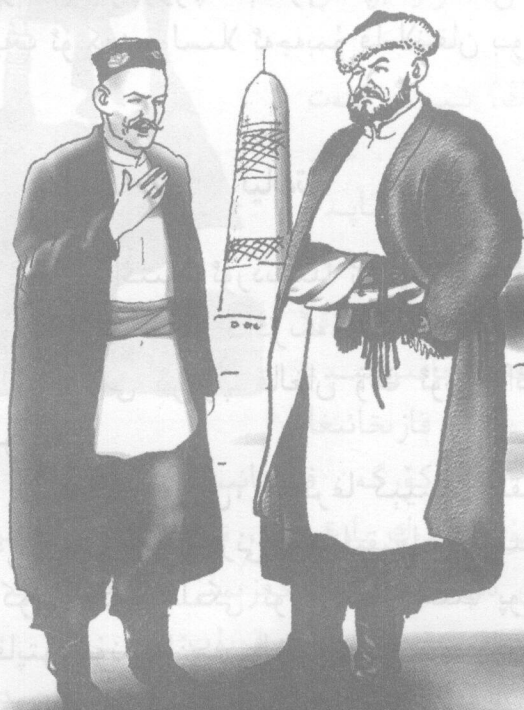
— يىغلىماڭلار، بالىلىرىم، دەررە تەگكەن يەردىن قىيامەت كۈنى گۈل ئۈنۈپ چىقىدۇ، — دەپتۇ. موللا زەيدىن تۈرگۈن ھالەتتە:

— گۈل ئۈندىغان ئىش بولسا، خەلىپىتىمنى بىزمۇ
ئۇرۇپ قويغىلى، قىيامەت بولغاندا خەلىپىتىم گۈلسىز خە-
پەت بولۇپ قالمىسۇن، — دەپتۇ.

تاڭگار بىلەن خاڭگار

لۈكچۈن ۋاڭى بىر كۈنى موللا زەيدىن بىلەن تۇرپانغا
كەپتۇ. ۋاڭ مۇنار تۈۋىگە كەلگەندە تاڭگارغا ئامراق
موللا زەيدىننى مەسخىرە قىلماق بولۇپ، مۇنار ئەتراپىدىكى

ئاقىرىپ ياتقان ياردانلارنى كۆرسىتىپ:

— موللا زەيدىن، مۇشۇ ئاق ياردانلار تاڭگار بولغان بولسا، يېنىغا ئۆي سېلىپ كېلىۋېلىپ، بالىلىرىڭ بىلەن ئولاش - چولاش يېگەن بولساڭ، قانداق ياخشى بولاتتى - ھە ! — دەپتۇ.

موللا زەيدىن ۋاڭنىڭ خاڭگارغا ئامراقلىقىنى كۆز - دە تۈتۈپ:

— ئۇ چاغدا ئاۋۇ مۇنار خاڭگار بولغان بولسا، ئۆزلىرىمۇ ئوردىنى كۆچۈرۈپ كېلىۋېلىپ ئەتە - ئاخشامدا خاڭگار يەپ ئۆتكەن بولسىلا ئەجەبمۇ قاملاشقان بولاتتى، — دەپتۇ.

زىياپەتتە

بىر كۈنى ۋاڭنىڭ ئوردىسىدا زىياپەت بويىتۇ. تاماقتىن كېيىن موللا زەيدىننىڭ مەڭزىگە بىر تال گۈرۈچ چاپلىد - شىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ قالغان ۋاڭ ئۇنى زاڭلىق قىل - ماقچى بولۇپ:

— ھە، موللا زەيدىن، ئېدىرغا كېيىك چىقىپتۇ، — دەپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ بۇ سۆزىنى تاپقانلىقىغا مەستلىكى كېلىپ قاتتىق كۈلۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن بۇرنىنىڭ پوتىلىسى كۆ - رۈنۈپ قاپتۇ. بۇنىڭغا سەپسالغان موللا زەيدىن:

— ھە، ۋاڭ بېگىم، كاماردىن ئېيىق چىقىپتۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

قارا ئايىمۇ بارمىدۇ

موللا زەيدىنىڭ كېد-
يىنكى خوتۇنى ئۇرۇشقا
چىقىپتۇ. ئۇنىڭ چىرايى
قارمۇتۇق ئىكەن. بىر كۈ-
نى خوتۇنى موللا زەيدىن
بىلەن ئۇرۇشۇپ توختماپ-
تۇ. ئۇنىڭدىن بىزار بولغان
موللا زەيدىن:

— ماڭ، نېرى كەت
قارىلاق، — دەپتىكەن، خو-
تۇنى يىغلاپ يامانلاپ ئاپد-
سىنىڭ ئۆيىگە كېتىپتۇ.
ئۈچ كۈندىن كېيىن قازى
موللا زەيدىننى چاقىرتىپ-
تۇ. موللا زەيدىن قازىغا

كىرىشىگىلا ئۇنى كۆرگەن قېينانىسى:
— تولۇن ئايدەك پارقىراپ، تۇرسا يۈزى ئاپمۇئاق،
ھايا قىلماي دەپسەنغۇ، سەن قىزىمنى قارىلاق! — دەپتۇ.
موللا زەيدىن مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ:
— ئايمىدۇ، ئايلارمىدۇ، ئايغا بۇلۇت دالدامىدۇ؟ ئاي
بولسا ئاپئاق بولار ئىدى، قارا ئايىمۇ بارمىدۇ؟ — دەپتۇ.

كەن، قازى ئىشنىڭ تەكتىگە يېتىپ كۈلۈۋېتىپتۇ.

ئالۋان يىغىش

موللا زەيدىن ئوردىدا ئىشلەۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە،
ۋاڭ موللا زەيدىننى دورغىلار بىلەن خەلقىدىن ئالۋان ئۈچۈن
ئاشلىق يىغىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ.

موللا زەيدىن ئىككى كۈندىن كېيىن ئوردىغا قۇرۇق
قول قايتىپ كەپتۇ ۋە ۋاڭنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ۋاڭ جانابلىرى، ھازىر سېرىقتال ۋاقتى بولغاچقا،
خەلق تە ئاشلىق قالماپتۇ. قانداق قىلساق بولاركىن، دەپ
مەسلىھەتكە كېلىۋىدىم، — دەپتۇ.

موللا زەيدىننىڭ قۇرۇق قول قايتىپ كەلگىنىگە خاپا
بولغان ۋاڭ:

— شۇمۇ گەپمۇ؟ سىلەر نان قېپىلار، ھېچنېمىگە
كارغا كەلمەيسىلەر. ئاشلىقى بولمىسا، نېمىسى بولسا شۇنى
يىغماسىلەر! — دەپ زەردە قىپتۇ. ۋاڭدىن مۇشۇ جاۋابنى
كۈتكەن موللا زەيدىن:

— خوپ، بولىدۇ، — دەپ چىقىپ كېتىپتۇ.
ئەتىسى ئەتىگەندىلا ئوردىغا ھارۋىلار كىرگىلى تۇرۇپ-
تۇ. ھارۋىلارنىڭ بەزىلىرىگە پاخال، يانتاق، بەزىلىرىگە قو-
ناق شېخى، بەزىلىرىگە سامان، بەزىلىرىگە دەرەخ يوپۇرماق-
لىرى ۋە بەزىلىرىگە ئەسكى پىيما، ئەسكى كەش بېسىلغا.

نكەن.

بۇنى كۆرگەن ۋاڭ ئاچچىقىغا چىدىماي:
 — موللا زەيدىن، يىغقان نەرسىلىرىڭنىڭ ئور-
 دىغا نېمە كېرىكى بار؟ دەرھال كۆزۈمدىن يوقات! —
 دەپ ۋارقىراپتۇ.
 — خاپا بولمىسلا، ۋاڭ جانابلىرى، بۇ نەرسىلەرنىڭ
 ئوردىغا كېرەك ئەمەسلىكىنى مەن نەدىن بىلەي. ئۆزلىرى-
 نىڭ پەرمانلىرىغا ئاساسەن، خەلقنىڭ نېمىسى بولسا، شۇنى
 ئەكەلدىم، — دەپتۇ موللا زەيدىن.

قەرز تۆلەش

موللا زەيدىننىڭ دادىسى ئۆلۈپ قاپتۇ. ئۇنى كۆمگىلى
 ئاچچىق كېتىپ بارغاندا شۇ مەھەللىدىكى بىر جازانخور:
 — مېنىڭ ئىككى دادەن بۇغدىيىم بار ئىدى، شۇنى
 تۆلۈۋەتسۇن، بولمىسا قىيامەتتە قەرز بولۇپ قالىدۇ، —
 دەپ جىنازىنىڭ ئالدىنى توسۇۋاپتۇ. موللا زەيدىن:
 «دادامنىڭ قەرزىنى مەن تۆلەيمەن» دەپ ۋەدە بەرگەندىن
 كېيىن جازانخور جىنازىنى قويۇۋېتىپتۇ.
 موللا زەيدىن ئىككى يىل توققۇز كۈردىن بۇغداي تۆ-
 لەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ توي قىلىشمۇ كەينىگە
 سۈرۈلۈۋېرىپتۇ. ئۇ بىر قىشلىقى ئوبدان ئوقەت قىلىپ
 خېلىلا جىق تەڭگە تېپىپتۇ. بۇنى كۆرگەن جازانخور

